

Slovenski impresionisti in njihov čas
gradivo za učence in učitelje

Rojstvo impresionizma

Impresionizem je umetniški slog, ki se je razvil v Franciji na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Sredi 19. stoletja je standarde francoskega slikarstva postavljala Kraljeva akademija slikarstva in kiparstva. Vsako leto je prirejala razstave na Salonu in umetniki so svoja dela tam lahko razstavili le, če jih je odobrila žirija Akademije. Cenjeni so bili zgodovinske in verske teme ter portreti, predvsem pa so bile slike skrbno dokončane in ustvarjene z natančnimi potezami čopiča.

V 60. letih 19. stoletja se je več mladih slikarjev, med njimi danes slavna Claude Monet in Pierre-Auguste Renoir, odvrnilo od načel slikanja, ki jih je zapovedoval pouk na Akademiji. Zavračali so realistično ateljejsko slikarstvo in ugotovili, da jih bolj zanima slikanje **krajine in sodobnega življenja**. Impresionizem tako razumemo kot **nastop proti akademizmu**, uradni umetnosti in umetnikom, ki so slikali s fino tanko potezo čopiča in prikazovali zgodovinske ali literarne motive.

Leta 1863 je žirija Salona med drugimi odklonila delo Edouarda Maneta *Zajtrk na travi* zato, ker je predstavljalo golo žensko in dva oblečena moška na pikniku. Po strogih merilih žirije je bila golota pri upodabljanju vsakdanjih prizorov nesprejemljiva. V odgovor je skupina mladih umetnikov postavila neodvisno razstavo *Salon zavrnjenih*, ki so jo umetniški kritiki raztrgali, saj so se povečini strinjali s pogledi Akademije.

Umetniki, ki jih danes poznamo kot impresioniste, pa so prvič razstavljali 15. aprila 1874 v pariškem ateljeju fotografa Nadarja, in sicer še z imenom *Anonimno društvo umetnikov slikarjev, kiparjev in grafikov*. Eden od tridesetih umetnikov, ki so sodelovali na razstavi, je bil Claude Monet s sliko *Impresija, vzhajajoče sonce*. Ob tej priložnosti je kritik Louis Leroy po naslovu Monetove slike skoval posmehljiv izraz **impresionizem**. Kritiki in javnost njihovih slik namreč niso dojemali kot dokončane, temveč kot skice. Leroyeva posmehljivka je torej dala ime novemu gibanju – a skupina je poimenovanje impresionisti zase začela uporabljati šele leta 1877, ko so njeni člani pripravili tretjo predstavitev z naslovom *Razstava impresionistov*. Pisci so njihove podobe razlagali kot spektakel narave, neba, zelenja, vode, luči in atmosfere ter poudarjali, da hoče impresionistični umetnik odslikati bežne vtise na mrežnici, da bi pokazal, kako je **vsak trenutek enkrat** in ga ne bo nihče nikoli več videl.

Kako so slikali impresionisti?

Impresionisti so zagovarjali slikanje po naravi. Slikanje na prostem imenujemo **plenerizem** (iz francoskega izraza *en plein air*). Delo zunaj, pred motivom, jim je olajšal nov izum – oljne barve v **tubah**. Slikarji so ugotavljali, da se pokrajina menja odvisno od ure, letnega časa in atmosferskih sprememb. Ta **minljivost** in **bežnost** sta jih očarali in želeli so v slike ujeti to neoprijemljivost. Prava vsebina slike je postala svetloba z neskončno različic, včasih pa se je omejila na njene odseve na vodnih površinah.

Impresionisti so v praksi uporabili **optične zakone** o svetlobi, barvi in vidu. Spremenili so način izdelovanja barvnih mešanic. Barv niso več kombinirali na paleti, marveč so na platno polagali lise čim bolj **čistih barv**: tako govorimo o optičnem mešanju, pri katerem oko samo izpelje prelivanje barv, ki jih vidi na platnu.

Slikali so s **hitrimi potezami**, kot bi skicirali. Poteze s čopičem in slikarsko lopatico so bile na platnu dobro vidne. Temnejših odtenkov niso več ustvarjali z dodajanjem črne barve, temveč z mešanjem **komplementarnih** barv. Barve so nanašali v debelih, **pastoznih** nanosih. Podrobnostim se niso posvečali in oblike motivov niso jasno zarisane, temveč se različni objekti na sliki včasih prelivajo drug v drugega.

Kaj pomeni impresija?

Izraz impresija lahko pomeni fizični odtis na ploskvi, tisk, žig ali pa neposreden učinek neke izkušnje na dušo in razum, torej učinek, ki ga zunanji objekti ustvarijo z našimi čutili.

Čas slovenskega impresionizma

na prelomu 19. v 20. stoletje

Leta 1895 je Ljubljano prizadel hud potres. Leto zatem je nastopil vizionarski župan Ivan Hribar, pod čigar vodstvom je mesto doživelo velik razmah. Izboljšave mestnega življenja so se kar vrstile. Leta 1897 je Ljubljana dobila prvo **telefonsko centralo**, januarja 1898 je zasvetila **elektrika**, leta 1900 so bili postavljeni temelji **sodobnega slovenskega bančništva in posojilništva**. Leta 1901 so se meščani lahko peljali s **tramvajem**. Istega leta je bil končan **Zmajski most**, štiri leta pozneje pa je stal **hotel Union**, ki je bil v tistem času eden največjih hotelov v monarhiji.

Na področju kulture so se oblikovale vse potrebne ustanove z **Deželnim gledališčem** (1892), **slovensko univerzo** (1919), **glasbenim konservatorijem** (1919), vzpostavljenim galerijskim sistemom v **Jakopičevem paviljonu** (1909) in **nacionalno umetnostno galerijo** (1918).

Narodna samozavest se je dodatno krepila s postavljanjem **javnih spomenikov** možem, zaslužnim za slovensko preteklost. Leta 1899 je na natečaju za **Prešernov spomenik** zmagal Ivan Zajec, dokončani spomenik pa so odkrili z veliko slovesnostjo leta 1905. Leta 1902 je bil postavljen spomenik Janezu Vajkardu **Valvasorju**, spomenik Primožu **Trubarju** na robu Tivolija je bil končan leta 1910.

Leta 1899 je zaživelo **Slovensko umetniško društvo**, ki je prirejalo pomembne razstave in spodbujalo mednarodno predstavljanje slovenskih umetnikov. Na prelomu stoletij se je uveljavila moderna umetnost, s katero se je spremenila tudi slikarska praksa. Umetniki niso več delali za individualne naročnike, temveč so svoja dela **prodajali zainteresiranim kupcem**. V ospredje je stopil **proces ustvarjanja**, prej pa je to mesto zavzemal motiv.

Kdo so slovenski impresionisti?

Četverica slikarjev, ki jim danes pravimo slovenski impresionisti, je prvič nastopila na prelomu 19. v 20. stoletje, skoraj 30 let za prvo razstavo impresionistov v Franciji. Skupino slovenskih impresionistov sestavljajo štirje slikarji: **Ivan Grohar, Rihard Jakopič, Matija Jama** in **Matej Sternen**. Vsi štirje so bili v 90. letih 19. stoletja učenci v münchenski zasebni šoli slikarja **Antona Ažbeta** in se v tistem času srečali s francoskim in nemškim impresionizmom.

Leta 1902 so se v veliki dvorani Narodnega doma (danes del Narodne galerije) v Ljubljani predstavili na II. slovenski umetniški razstavi. A okolje jim ni bilo naklonjeno, saj se je zdelo, da se z njihovim prihodom **rušijo tradicionalne vsebine**. Ljubljanska javnost po večini ni bila pripravljena na njihov impresionistični pristop, kar ni vodilo le do slabe prodaje njihovih del, ampak celo do osebnih žalitev. Dve leti pozneje so svoja dela odnesli na Dunaj. Združili so se v umetniško skupino **Sava** in leta 1904 razstavljali v salonu Miethke. Na Dunaju so bili odmevi na njihovo delo spodbudni, saj so bili v tistem času umetniški kritiki močno prevzeti nad raznolikostjo umetnosti po imperiju.

Kljub odklonilni domači javnosti pa so se nad novim načinom ustvarjanja štirih slikarjev od vsega začetka navduševali predstavniki moderne. **Ivan Cankar** in **Oton Župančič** sta že na dunajski razstavi prepoznala značilnosti slovenskega impresionizma, ki sta jih našla v zasanjanem razpoloženju (štimungu), posebnem zajemanju slovenske pokrajine in v doživetih figurah.

Ivan Grohar

(15. junij 1867, Sorica – 19. april 1911, Ljubljana)

Ivan Grohar je večino otroštva je preživel v Heblarjih, od Sorice oddaljenih uro hoda. Rodil se je v gostaški družini in bil v mladih letih drvar, hlapec in pastir. Po koncu vojaške službe je vstopil v deželno šolo v Gradcu. Na Dunaju se je želel vpisati na akademijo, a so ga zavrnilo zaradi pomanjkljive izobrazbe. Nekaj časa je živel v Münchnu in v muzejih kopiral stare mojstre. Sprva se je uveljavil kot slikar religioznih podob in je dobil več prestižnih naročil za poslikave cerkva. Ko se je v Münchnu v zasebni šoli Antona Ažbeta srečal s slikarji impresionisti, se je začela njegova umetniška preobrazba.

V življenju je bil brez premoženja, brezdomec in celo kaznjenc zaradi škandala iz leta 1902, ko si je protipravno izposodil denar Društva slovenskih slikarjev. Zaradi tega so mu zaplenili slike v njegovem ateljeju in ga za tri mesece vrgli v ječo.

Njegova najslavnejša in že ob samem začetku prepoznana kot najpopularnejša slovenska slika je bil *Sejalec*. Tako so delo označili kritiki, ko je bilo leta 1907 prvič razstavljeno v Narodnem domu v Trstu. Po pričevanju sodobnikov naj bi bil Ivan Grohar navdih za sliko dobil na enem od potepanj v škofjeloški okolici, ko je na gosteških poljih videl kmeta pri delu. Skupaj s prijatelji je domislil načrt, da bi bila za sejalcem upodobljena kozolec in Kamnitnik. Podoba tako ni nastala hipoma, temveč po

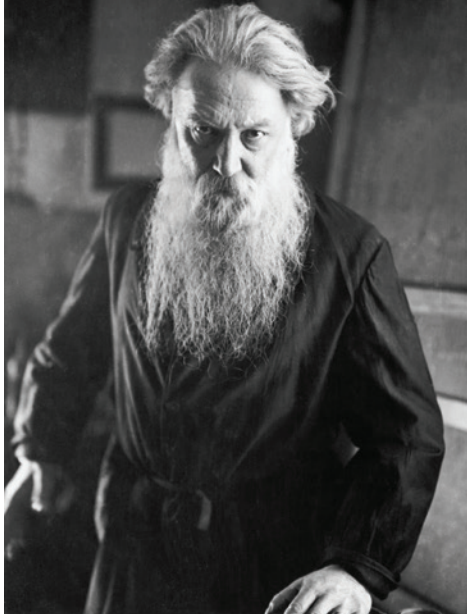
temeljitem premisleku. V pomoč mu je bila tudi fotografija **Avgusta Bertholda**, po kateri je povzel držo sejalca, način koraka, oblačila in košaro.

Njegov ustvarjalni postopek se je navadno začel z nekaj skicami v pokrajini, nadaljeval se je z zasnovo slike v ateljeju in končal s preverjanjem v naravi ali pa z dopolnitvami, ki si jih je slikar sam zamislil.

Odlično je izpopolnil tehniko slikanja z lopatico. Za vsak motiv posebej je razmislil, kako bi z lopatico nanesel barvo na platno. Ko je slikal sejalca na polju, je tudi s polaganjem barve posnemal grudice zemlje in celo sejalčev gib. Slovenski impresionisti so želeli povedati, da slikajo **slovensko pokrajino**. Zato so v krajinah večkrat naslikali **kozolce**, značilno slovensko stavbarstvo za sušenje sena.

Ivan Grohar, *Sejalec*, 1907
Last: Moderna galerija

Rihard Jakopič

(12. april 1869, Ljubljana – 21. april 1943, Ljubljana)

Rihard Jakopič velja za nespornega prvaka slovenskega slikarstva in za odločilnega kulturnega načrtovalca. Rodil se je v Krakovem, tedanjem predmestju Ljubljane, v družino podjetnega pridelovalca zelenjave. Slikarsko izobraževanje je začel na Dunaju in se po dveh letnikih vpisal na münchensko akademijo, a je kmalu opustil študij. Njegov študij je ves čas ovirala božjast.

Leta 1909 je na lastne stroške v Tivoliju postavil prvo slovensko likovno razstavišče, **Jakopičev paviljon**. V njem se je zvrstilo skoraj 300 različnih domačih in tujih razstav. Z Matejem Sternenom je ustanovil slikarsko šolo in jo pozneje vodil sam. Bil je med **ustanovitelji Narodne galerije** in Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Po njem se imenuje tudi stanovska likovna nagrada, ki jo podeljuje Zveza društev likovnih umetnikov Slovenije.

Njegovi motivi segajo od portretov in zasanjanih žensk med drevjem ali v meščanskih interjerjih prek kopalcev in zvrtničene Save do tihožitij. Njegovo največje naročilo je bila poslikava veže v mestnem stanovanjskem poslopju, tako imenovani Meksiki v Ljubljani, za kar je nastal cikel motivov z izgnanci, sejalcem in delavci.

Leta 1906 se je slikar z družino iz Škofje Loke preselil v Ljubljano. Stanoval je v prvem nadstropju na Emonski cesti 2. Z okna se mu je odpiral pogled na stavbo Križevniške cerkve s kupolo, obzidjem in vrtom ter z visokimi drevesi, ki so delno zastirala pogled. Znanih je več deset slik, na katerih je Jakopič zajel pogled na Križanke. Največkrat jih je slikal v zimskem soncu ali ob jutranjih in večernih zastrtih osvetljavah. Barve je nanašal z izrazito pastoznimi nanosi in **silovito potezo**, kar odseva tudi njegovo **notranje razpoloženje**.

Rihard Jakopič, *Križanke*, 1909

Matija Jama

(4. januar 1872, Ljubljana – 6. april 1947)

Matija Jama je v Ljubljani obiskoval osnovno šolo in gimnazijo, višjo gimnazijo pa je končal v Zagrebu, kamor se je preselil z družino. Zatem se je vpisal na pravno fakulteto, a jo je kmalu opustil in se preselil v München, kjer je začel obiskovati zasebno slikarsko šolo.

Poleti se je iz Münchna vračal v Ljubljano in tam je začel družiti z mladimi pisatelji slovenske moderne. Leta 1893 se je na razstavi v Münchnu spoznal s francoskimi impresionisti, ki so ga takoj navdušili. Pozneje se je v Münchnu vpisal v Ažbetovo slikarsko šolo ter se začel intenzivno ukvarjati z vprašanjem svetlobe in barve.

Poročil se je z nizozemsko slikarko Luizo van Raders. Tudi zaradi iskanja novih motivov se je selil iz kraja v kraj. Živel in delal je v Avstriji v okolici Dürnsteina in Dunaja, v Zagrebu in okolici, v Münchnu ter v Amsterdamu in Haagu. V Ljubljano se je dokončno vrnil leta 1924, potem pa je v domači deželi nekaj časa živel na Bledu, v Volčjem Potoku in na Rašici.

Med našimi impresionisti Matija Jama velja za slikarja, ki se je najbolj držal impresionističnih načel. Naravna svetloba in barva sta bili zanj vir izzivov v slikarski problematiki. Oblikoval je slog s trdno kompozicijo, plastično iluzijo prostora, slike pa je **tonsko poenotil**. Čeprav sorodna, je Jamova **faktura** drugačna kot pri drugih naših

impresionistih, kajti pri slikanju ni uporabil lopatice. Snovno ga je povsem prevzel **svet optičnih učinkov odbleskov, senc, zrcaljenj in megle**. Mikali so ga motiv vode, nenavadni izseki, nasprotja med svetlobo in senco ter gibanje in vrtenje figure.

Slika *Kolo* spada med temeljna Jamova dela iz poznega impresionističnega obdobja. Dekliško rajanje in ples sta bila snov okrog desetih slik, ki so nastale med Jamovim bivanjem ob Kolpi. Pri eni od slik je ohranjena tudi fotografija, kar dokazuje, da je Jama tematiko temeljito in dalj časa preučeval. Na veliki sliki *Kolo* je slikar predstavil radoživ **žanrski** prizor sedmih deklet, ki se v kolu vrtijo na obžarjenem prostranem travniku. Dekleta so oblečena v bele platnene obleke, okrašene z rdečo vezenino. Ta oblačila so bila ob nastanku slike vsakdanje oblačilo, danes pa jih povezujemo z belokranjsko narodno nošo. S svetlo barvno paletto, hitrimi potezami in le nakazanimi nasmehi na obrazih mladenk, je ujel hipni vtis razposajenega dekliškega plesa.

Matija Jama, *Kolo*, (ok. 1935)

Matej Sternen

(20. september 1870, Verd pri Vrhniki – 28. junij 1949, Ljubljana)

Matej Sternen je francoske impresioniste spoznal že med študijem na Dunaju leta 1893, še podrobneje pa pozneje, ko je živel v Münchnu, kjer so študirali tudi drugi slovenski impresionisti. V Ažbetovi šoli se je veliko ukvarjal s slikanjem človeških figur in interjerjev. Po izboru meščanskih motivov se je razlikoval od svojih treh kolegov, ki so slikali predvsem krajine. Edini med slovenskimi impresionisti je dokončal akademijo in največ časa preživel v tujini.

Sternen je nekoč izjavil, da se je »navadil risati, čeprav ne slikati«. Kaj to pomeni? Govoril je o razliki med risbo in barvo. Slika, pri kateri je na prvem mestu risba, je praviloma uravnotežena in premišljena, medtem ko je slika, pri kateri umetnik izhaja iz barve, čustvena in spontana. Slikarjeva najbolj znana slika je zagotovo *Rdeči parazol*, s katero je pokazal, da se zna opreti tudi na barvo. Moderno napravljena dama, verjetno slikarjeva partnerica Roza Klein, je naslikana s **širokimi potezami**. Barve so tisto, kar najprej opazimo na sliki. Svetloba je skozi senčnik (parazol) ožarila ženin obraz in ga skupaj z drugimi rdečimi površinami postavila v močan **kontrast** z zelenim ozadjem. S **toplo-hladnimi** nasprotji je ohranil prostorska razmerja med figuro in ozadjem. Zdi se, kot da je študiral več vidikov, o katerih so razpravljali v tistem času: **lastnosti**

svetlobe (ali je svetloba iz delcev ali je valovanje), **dojemanje barv** (zelena in rdeča sta komplementarni barvi, torej v najbolj izrazitem kontrastu), **vpliv fotografije** (hipnost trenutka, drzen izrez slike). Motiv ženske s senčnikom je bil sicer uveljavljen v evropskem impresionizmu.

Matej Sternen, *Rdeči parasol*, 1904

Ideje za delo in pogovor v razredu

- Kaj se je v tvojem kraju dogajalo v času slovenskega impresionizma (v letih od 1890 do 1920)? So bile zgrajene kakšne pomembne stavbe ali postavljeni spomeniki?
- Podoba sejalca je postala nekakšen simbol slovenskega naroda. Poznaš pregovor ali rek v povezavi s sejanjem? Kako bi razložil povezavo sejalca in njegovega opravila s slovenskim narodom? Si sejalca našel upodobljenega tudi na uporabnih predmetih?
- Oglej si slike slovenskih impresionistov. Ali lahko glede na barve, ki so jih uporabljali, določiš, kateri letni časi so naslikani? Kako so se barvne palete spreminjale glede na letni čas?
- Kateri pesniki in pisatelji so bili sodobniki impresionistov? Poišči dela literatov slovenske moderne Ivana Cankarja, Otona Župančiča, Dragotina Ketteja in Josipa Murna.
- Postavi se pred šolo in jo z istega stojišča fotografiraj vsaj trikrat v istem dnevu. Izbereš lahko tudi drugo stavbo v bližini. Fotografije natisni. V razredu si jih skupaj ogledite in se pogovorite o učinkih, ki sta jih imeli spremembi svetlobe in vremena na objekt.
- V razredu določite štiri skupine, vsaka naj predstavi enega od štirih slovenskih impresionistov. Napišite kratek življenjepis vsakega impresionista. Kakšne so njegove posebnosti? Katere so njegove najbolj znane slike? Katere neposredno spoznavne motive je najpogosteje upodabljal?

Ustvarjalna delavnica

- Za impresionistični način slikanja potrebuješ oljne ali akrilne barve, platno, slikarske lopatice in ploščate čopiče.
- Če imaš možnost, se odpravi slikat v naravo (npr. v šolski park), izberi izsek iz narave in ga naslikaj.
- Preizkusi optično mešanje barv: kaj se zgodi, če naslikaš množico rdečih in modrih lis in jih pogledaš z razdalje?
- Oglej si posnetek s predstavitevijo impresionističnega načina slikanja.

Vabljeni v Narodno galerijo!

Voden ogled *Slovenski impresionisti in njihov čas* z možnostjo ustvarjalne dejavnosti

E: dejavnosti@ng-slo.si T: 01 24 15 415 ali 01 24 15 435

Slovarček

AKADEMIZEM: poučevanje likovne umetnosti na akademijah po določenih obrazcih; v modernizmu ima slabšalni pomen in zaznamuje togo posnemanje vzorov

FAKTURA: sled, ki jo za seboj pusti slikarski pripomoček

IMPASTO/PASTOZNI NANOS: nanos goste barve s čopičem ali lopatico; tehnika omogoča strukturiranje slikovne površine

Literatura

Tomaž BREJC, *Realizem, impresionizem, postimpresionizem*, Ljubljana 2006

Tomaž BREJC, *Slovenski impresionizem*, Ljubljana 1977

Nataša GOLOB, *Umetnostna zgodovina. Učbenik za umetnostno zgodovino v gimnazijskem izobraževanju, srednje tehniškem oz. strokovnem izobraževanju in poklicno tehniškem izobraževanju*, Ljubljana 2004

Matej Sternen. Rdeči parazol. Dostopno na: <https://www.delo.si/kultura/vizualna-umetnost/matej-sternen-rdeci-parazol-1904.html>

Jure MIKUŽ, Francoski impresionizem kot kontekst in kot kanon, v: *Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920* (ur. Barbara Jaki, Mateja Breščak, Andrej Smrekar), Ljubljana 2008, str. 46–56

IMPRESIJA: kar nastane v zavesti kot posledica hitrega, navadno čustvenega sprejemanja zunanjega sveta

IMPRESIONIZEM: v likovni umetnosti način upodabljanja predmetov in figur, kakor so videti v spreminjajoči se svetlobi

ŠTIMUNGA: razpoložjenje, ozračje, npr. s to tehniko je uspelo slikarju doseči spomladansko štimungo

Narodna galerija. Slikarstvo in kiparstvo v Sloveniji od 13. do 20. stoletja. Vodnik (ur. Barbara Jaki), Ljubljana 1998

Andrej ROZMAN ROZA, *Pesmi iz galerije*, Ljubljana 2018

Slovenski impresionisti in njihov čas 1890–1920. Vodnik po razstavi (ur. Kristina Preininger, Andrej Smrekar), Narodna galerija, Ljubljana 2008 [razst. kat.]

Umetnost, beda in nočno vriskanje policijski patroli. Dostopno na: <https://www.delo.si/kultura/vizualna-umetnost/umetnost-beda-in-nocno-vriskanje-policijski-patrol.html>

Zgodovina slikarske, kiparske in arhitekturne umetnosti, Ljubljana 2004

Izreza slik: Matija Jama, *Cerkvica Fürthof pri Steinu*, (1913), Rihard Jakopič, *Zeleni pajčolan*, (1915)

Izdala in založila Narodna galerija, Ljubljana
Zanjo Barbara Jaki

Besedilo Tjaša Debeljak Duranović

Oblikovanje Katja Kastelic

Jezikovni pregled Mirjam Lapanja Furlan

Fotografija Janko Dermastja, Bojan Salaj (Narodna galerija, Ljubljana), Arhiv Narodne galerije

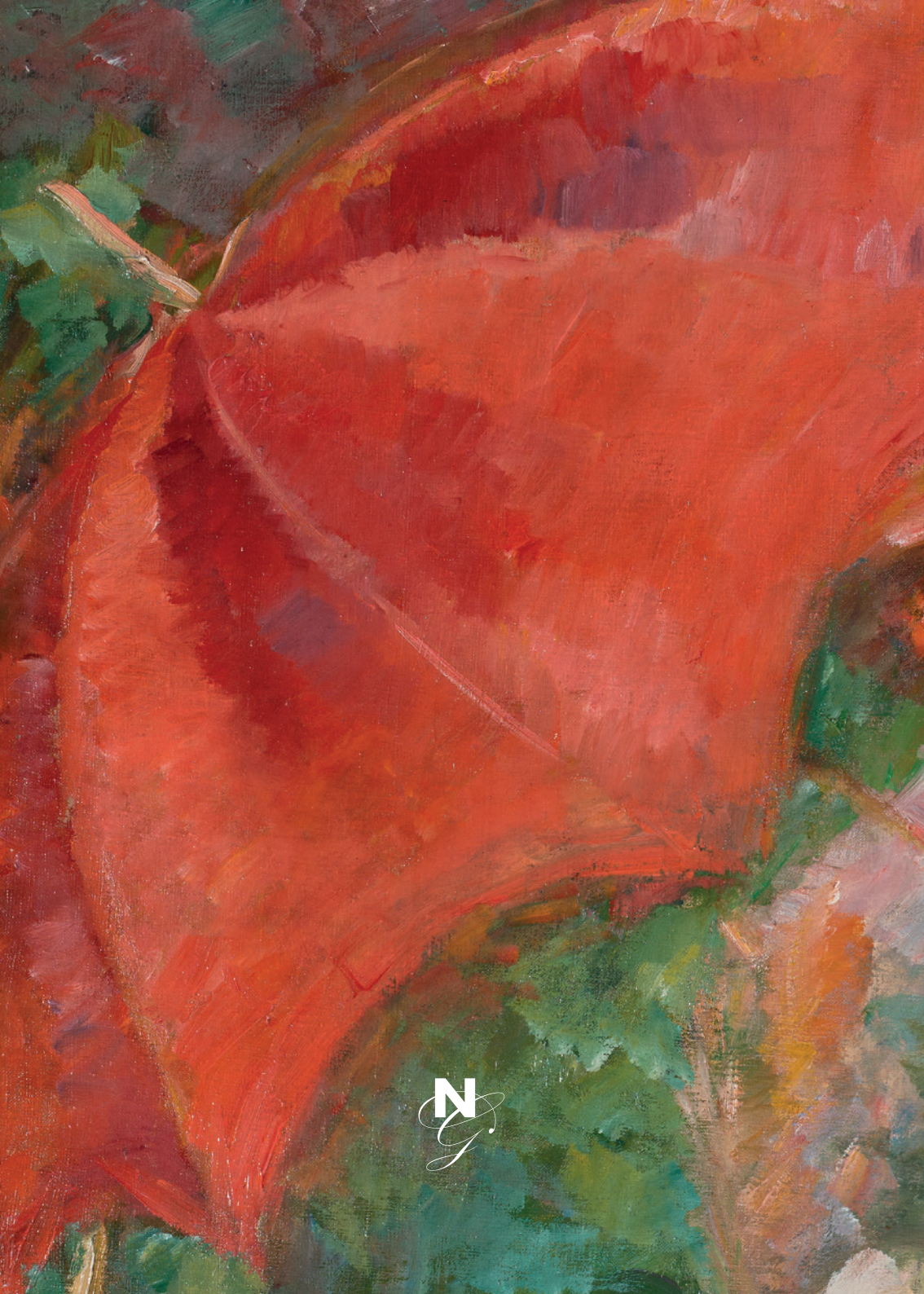
Priprava fotografskega gradiva Jassmina Marijan

Ureditev literature Nataša Ciber

Tisk Collegium Graphicum d.o.o., Ljubljana
Naklada 1700 izvodov

© Narodna galerija, 2019

Izdajo je financiralo Ministrstvo za kulturo.

N
Y